

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การนำแหล่งน้ำมาใช้ประโยชน์ทางด้านการประมง เป็นแนวทางหนึ่งในการใช้ประโยชน์ของแหล่งน้ำให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรประมงเป็นทรัพยากรที่สามารถเกิดขึ้นเองสามารถเจริญเติบโตได้ทั้งในแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำที่มนุษย์พัฒนาขึ้น สัตว์น้ำใช้แหล่งน้ำเป็นที่อยู่อาศัย แพร่ขยายพันธุ์ และที่หาอาหารซึ่งต่างจากการใช้ประโยชน์จากน้ำในลักษณะอื่น ๆ กล่าวคือ การประมงสามารถเกิดควบคู่ไปกับการใช้น้ำในวัตถุประสงค์อื่น ๆ ได้ เช่น การสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้าหรือการชลประทานก็ดี สัตว์น้ำสามารถจะขยายพันธุ์และเจริญเติบโตอยู่ในอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนนั้นได้ นอกจากนี้ น้ำที่ปล่อยผ่านเขื่อนไปเพื่อการเกษตร การผลักดันน้ำเค็ม หรือเพื่อการคมนาคมทางน้ำ สามารถเป็นแหล่งน้ำเพื่อการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำได้เช่นกัน จึงดูเหมือนว่าน้ำเพื่อการประมงไม่มีข้อขัดแย้งกับการใช้น้ำเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ (สุชาติ, 2541:2)

ทรัพยากรประมงเป็นผลพลอยได้ประการหนึ่งที่ราษฎรในชนบทพึงได้รับประโยชน์เต็มทีจากการพัฒนาแหล่งน้ำ แม้จะเป็นสิ่งที่นักพัฒนาแหล่งน้ำส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก เนื่องจากเป็นทรัพยากรที่เดิมรัฐมองเสมือนว่าไม่มีการลงทุนและเป็นทรัพยากรที่ใช้ไม่หมด แต่จะพบว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดแก่ราษฎรในชนบทโดยตรง ซึ่งเป็นสิ่งที่ราษฎรให้ความสนใจ และฝังอยู่ในวิถีชีวิตของราษฎรในชนบทมาตั้งแต่อดีต ดังคำที่กล่าวไว้เสมอว่า “ในน้ำมีปลา...” ก่อให้เกิดวัฒนธรรมพื้นบ้านหลายรูปแบบที่ดำเนินการต่อเนื่องจนปัจจุบัน อาทิเช่น การลงแขกจับปลา หรือการเปิดขายบัตรจับปลา ในอดีตนั้นราษฎรในชนบทที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณใกล้ ๆ แหล่งน้ำธรรมชาติ พอถึงช่วงฤดูฝนที่มีฝนตกชุกจะก่อให้เกิดน้ำท่วมน้ำหลากเป็นประจำ ในระยะน้ำหลากนี้เองพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ปลาจะว่ายทวนกระแสน้ำจากแม่น้ำหรือแหล่งน้ำตามธรรมชาติมาวางไข่ในพื้นที่น้ำท่วม เมื่อน้ำลดลูกปลาเล็ก ๆ ยังคงติดค้างอยู่ตามแหล่งน้ำ ดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ราษฎรโดยส่วนใหญ่ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นอย่างดีจึงได้มีการนัดแนะ และตกลงกันเป็นการภายในเพื่อหาทางดูแลรักษาปลาเหล่านี้ให้โตเต็มที่ก่อนที่จะจับขึ้นมาบริโภค เมื่อถึงเวลาที่จะมีการจับปลากลุ่มราษฎรจะนัดกันมาลงแขกจับปลา ปลาที่ได้จะนำมาแบ่งปันกันตามความเหมาะสม บางโอกาสกลุ่มราษฎรเจ้าของท้องที่จะป่าวประกาศให้ราษฎรจากท้องที่อื่น ๆ มา

จับปลาโดยขอค่าตอบแทน เงินที่ได้รับนี้จะนำไปใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน หรือกิจกรรมส่วนรวมอื่น ๆ (สถาบันวิจัยสังคม, 2526:24)

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ปรากฏว่าปริมาณการเลี้ยงสัตว์น้ำจืดมีปริมาณเพิ่มขึ้นสูงมาก ดังตัวเลขใน พ.ศ. 2526 มีจำนวนเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาจำนวน 37,269 ราย มีปริมาณสัตว์น้ำที่จับมาใช้ประโยชน์จำนวน 155,000 ตัน มีมูลค่ารวม 1,200 ล้านบาท และในปี พ.ศ. 2536 มีเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงปลาเพิ่มขึ้นเป็น 98,965 ราย ปริมาณที่นำมาใช้ประโยชน์เพิ่มสูงขึ้นถึง 337,022 ตัน คิดเป็นมูลค่ารวม 8,579 ล้านบาท (กองเศรษฐกิจการประมง, 2539:40) ถึงแม้ว่าการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีการขยายตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ผลผลิตในการเลี้ยงปลาจะให้ผลประโยชน์กับราษฎรกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความสามารถที่จะประกอบกิจการเลี้ยงปลาเพื่อ เป็นอาหารในครัวเรือน อย่างไรก็ตามยังมีราษฎรในชนบทกลุ่มหนึ่งที่ยังต้องจับปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อเป็นอาหารและเป็นรายได้ของครอบครัว เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ ในแหล่งน้ำธรรมชาติมีปริมาณลดน้อยลงเนื่องมาจากแหล่งน้ำจืดมีอยู่อย่างจำกัด แต่อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการนำปลาและสัตว์น้ำมาใช้บริโภคอย่างต่อเนื่องและฟุ่มเฟือย มีการทำการประมงอย่างผิดกฎหมาย นอกจากนี้การขยายตัวของชุมชนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแหล่งน้ำเนื่องจากการพัฒนาที่อยู่อาศัย น้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม การใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง และยาปราบศัตรูพืช (กองส่งเสริมการประมง, 2537:1) จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อเกษตรกร ผู้บริโภค และเศรษฐกิจของประเทศ รัฐบาลจึงได้มีมาตรการในการแก้ไข ปัญหาโดยกรมประมงซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ควบคุม กำกับ ดูแล และบริหารการประมงของประเทศ ได้มีนโยบายที่จะใช้แหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำสาธารณะประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีศักยภาพที่เหมาะสมสำหรับใช้เป็นแหล่งผลิตปลาและสัตว์น้ำเพื่อชาวชนบทที่ยากจนโดยได้จัดทำโครงการประมงหมู่บ้านขึ้น ซึ่งโครงการดังกล่าวมีกิจกรรมย่อยอย่างหนึ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานขุดบ่อเลี้ยงปลาให้แก่โรงเรียน เรียกว่าโครงการประมงโรงเรียน

ดังนั้น ในสภาวะการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจในปัจจุบัน แรงงานจากชนบทเคลื่อนย้ายเข้าสู่เขตเมืองมากขึ้น ลักษณะของครอบครัวในชนบทเปลี่ยนแปลงไป เด็ก ๆ เยาวชนของชาติถูกทอดทิ้งให้ดำเนินชีวิตเพียงลำพัง ทำให้ขาดอาหารขาดปัจจัยในการดำรงชีวิต และยังเป็นปัญหาการขาดแคลนอาหารโปรตีนและภาวะทางโภชนาการ ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในเขตชนบทแล้วหลังเท่านั้น แต่มักกระจายอยู่ทั่วไปทุกพื้นที่ ทั้งนี้ทำให้เกิดสภาวะการแข่งขันมากยิ่งขึ้น ทำให้เยาวชนขาดการศึกษา ขาดการอบรมสั่งสอน และไม่เอื้ออำนวยให้มีการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป โรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญเพราะไม่เพียงแต่มีหน้าที่อบรมสั่งสอนในหลักวิชาการและจริย

ธรรมเท่านั้น แต่ยังคงสอนให้ดำรงอยู่ได้ภายใต้สภาวะการณ์ที่ขาดแคลน สิ่งที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตและชี้แนวทางในการดำรงชีวิตเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาตนเอง พัฒนาถิ่นที่อยู่อาศัย และพัฒนาสังคม (กองวิศวกรรม, 2540 :28)

การสร้างปอปลาตามโครงการประมงโรงเรียน จึงมีความสำคัญต่อการสนับสนุนโครงการจัดหาอาหารกลางวันให้แก่เด็กนักเรียนที่อยู่ภายในโครงการของประมงโรงเรียน นอกจากนั้นแหล่งน้ำยังเป็นหัวใจของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมต่อเนื่องทางด้านพืชหรือสัตว์ การใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคให้ประสบการณ์ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เป็นพื้นฐานอาชีพ และสร้างประสบการณ์ให้แก่เด็กนักเรียน กอปรกับโรงเรียนเป็นหน่วยงานของรัฐที่ครอบคลุมพื้นที่มากที่สุด ครูก็มีประสบการณ์ในหมู่บ้าน ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือในความเป็นผู้นำโรงเรียนจึงเป็นแหล่งกระจายเทคโนโลยีโดยเป็นแปลงสาธิตไปสู่นักเรียนและเกษตรกรผู้สนใจโดยเฉพาะ นอกจากนี้ได้มีการขยายขอบเขตโครงการครอบคลุมไปกับโรงเรียนมัธยมในระดับตำบล ซึ่งนักเรียนในระดับมัธยมจะมีวุฒิภาวะและพร้อมที่จะเรียนรู้ในเทคโนโลยีขั้นสูงได้ โดยจะมุ่งเป็นการอบรมการปฏิบัติงานให้เกิดทักษะความรู้ความชำนาญเพียงพอสำหรับการประกอบอาชีพในอนาคต (กองวิศวกรรมประมง, 2541:42)

งานโครงการประมงโรงเรียนภายใต้แผนแม่บทงานโครงการประมงหมู่บ้านโดยเริ่มดำเนินกิจกรรมของโครงการฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525-2529 ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในชนบทให้ดีขึ้น การขุดบ่อเลี้ยงปลาให้แก่โรงเรียนทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะการเพิ่มผลผลิตด้านการประมงเพื่อเป็นแหล่งอาหารโปรตีน พร้อมทั้งเป็นแหล่งความรู้ทางวิชาการแก่เกษตรกร ผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่ เพราะฉะนั้น ถ้าหน่วยงานของรัฐจัดดำเนินงานโดยกรมประมงร่วมมือประสานงานร่วมกันจะทำให้เด็กนักเรียนมีความรู้ทางประมงเป็นอย่างดี และสามารถใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพได้ เป็นแหล่งวิทยากรเลี้ยงสัตว์น้ำประจำบ้าน เสริมสร้างอาหารโปรตีนเพื่อการบริโภคในระดับชนบทให้มากขึ้น เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชน ทำให้เด็กนักเรียนมีอาหารกลางวันรับประทาน และยังทำให้ครูนักเรียน และผู้ปกครอง ปฏิบัติงานร่วมกันในลักษณะของการรวมกลุ่ม เกิดความรู้ความเข้าใจซึ่งกันและกัน (กองวิศวกรรมประมง, 2540:34)

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการแล้วจำนวน 69 โรงเรียน และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นอีก กรมประมงได้เริ่มดำเนินการโครงการประมงโรงเรียนแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 จนถึงปัจจุบัน มีการขยายจำนวนโครงการเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ กล่าวได้ว่า จังหวัดเชียงใหม่มีศักยภาพที่จะขยายพื้นที่ส่งเสริมให้เพิ่มจำนวนยิ่งขึ้น การศึกษาถึงความสำเร็จของโครงการประมง

โรงเรียนในจังหวัดเชียงใหม่โดยพิจารณาจากน้ำปลาในระดับ 300 กิโลกรัม/ไร่/ปี จึงเป็นสิ่งที่น่าจะได้วิเคราะห์และค้นหาคำตอบ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนปรับปรุงการส่งเสริมได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ของครูเกษตรกับความสำเร็จของโครงการประมงโรงเรียน
2. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและความต้องการในการดำเนินการโครงการประมงโรงเรียนในจังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

ผลของการศึกษาในครั้งนี้จะนำมาใช้เป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานต่าง ๆ ของทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ช่วยในการปรับปรุงงานส่งเสริมโครงการประมงโรงเรียนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมประมง และในการวางแผนของระดับผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาการประมงของหน่วยงาน และเป็นข้อมูลของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการปฏิบัติงานต่อไป

สมมติฐานของการวิจัย

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและปัจจัยทางด้านสังคมของครูเกษตรมีผลต่อความสำเร็จของโครงการประมงโรงเรียนในจังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตการวิจัย

ดำเนินการวิจัยในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งมี 16 อำเภอ 69 โรงเรียน มีครูเกษตรที่รับผิดชอบโครงการทั้งหมด 69 คน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables)

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล

1. อายุ
2. เพศ
3. สถานภาพสมรส
4. ระดับการศึกษา
5. ประสบการณ์ในการเลี้ยงปลา

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

1. ลักษณะการประกอบการ
2. ขนาดของพื้นที่ปอปลา

ปัจจัยทางสังคม

1. การรับกำรฝึกอบรม
2. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมง
3. การติดต่อกับครูโรงเรียนอื่น
4. แหล่งข่าวสารด้านการประมง
5. ระดับความรู้ในการเลี้ยงปลา

ตัวแปรตาม (Dependent Variables)

ความสำเร็จของโครงการประมง
โรงเรียนในจังหวัดเชียงใหม่
-มีผลผลิตจากน้ำหนักปลา
ตั้งแต่ 300 กิโลกรัม/ไร่/ปีขึ้นไป
(ตารางที่ 1 ภาคผนวก ข.)

นิยามศัพท์

โครงการประมงโรงเรียน หมายถึง การปฏิบัติงานและทำงานทางการประมงและการเกษตรอื่นโดยมีครูเกษตร นักเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมงทำงานร่วมกันภายในโรงเรียนนั้น ๆ

อายุ หมายถึง อายุของครูเกษตร

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดของครูเกษตรที่ได้รับจากสถาบันการศึกษา

ขนาดของพื้นที่การทำประมง หมายถึง จำนวนพื้นที่ขุดบ่อ เพื่อทำการประมง

การเข้ารับการฝึกอบรมด้านการประมง หมายถึง การที่ครูเกษตรได้เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการประมงในรอบ 1 ปี ที่ผ่านมา

ความสำเร็จของโครงการประมงโรงเรียน หมายถึง โรงเรียนมีผลผลิตจากน้ำหนักรปลากุ้งที่จับได้ตั้งแต่ 300 กิโลกรัม/ไร่/ปี ขึ้นไป (ตารางที่ 1 ภาคผนวก ข.)

จำนวนนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ หมายถึง จำนวนนักเรียนทั้งหมดภายในโรงเรียนนั้น ๆ

ผลผลิตของบ่อปลาในโรงเรียนที่ร่วมโครงการ หมายถึง ผลผลิตทั้งหมดภายในบ่อปลาเป็นจำนวนน้ำหนักของปลาที่จับได้

ครูเกษตร หมายถึง ข้าราชการที่สอนวิชาเกษตร ข้าราชการครูที่มีความถนัดทางด้านการเกษตร ข้าราชการครูที่ควบคุมโครงการประมงโรงเรียน หรือได้รับการฝึกอบรมทางด้านการประมงตามโครงการ

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมง หมายถึง ข้าราชการกรมประมงที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมการประมง ถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ รับผิดชอบวางแผนและปฏิบัติงานในโครงการ

ระดับความรู้ในการเลี้ยงปลา หมายถึง การรับรู้ การเข้าใจในการเลี้ยงปลาอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการหรือตามที่ได้รับส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ฯ

แหล่งข่าวสารด้านการประมง หมายถึง การรับข่าวสารเกี่ยวกับความรู้ทางด้านการประมงจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ วารสารการประมง หนังสือพิมพ์ หรือจากเจ้าหน้าที่ในรอบ 1 ปี ที่ผ่านมาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ได้รับข่าวสารมาก, ปานกลาง, น้อย ดังนี้

ระดับ	จำนวนครั้ง/เดือน
1. การรับข่าวสารมาก	5 ครั้งขึ้นไป
2. การรับข่าวสารปานกลาง	3-4 ครั้ง
3. การรับข่าวสารน้อย	1-2 ครั้ง

การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการประมง หมายถึง การที่มีผู้ให้ข้อมูลติดต่อสอบถาม และประสานงานเกี่ยวกับโครงการประมงโรงเรียนในรอบ 1 ปี ที่ผ่านมา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

ระดับ	จำนวนครั้ง/เดือน
1. จำนวนความถี่ของการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฯ มาก	5 ครั้งขึ้นไป
2. จำนวนความถี่ของการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฯ ปานกลาง	3-4 ครั้ง
3. จำนวนความถี่ของการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฯ น้อย	1-2 ครั้ง

ประสบการณ์การเลี้ยงปลา หมายถึง ก่อนเข้าร่วมโครงการประมงโรงเรียน ทางโรงเรียนเคยเลี้ยงปลามาก่อนหรือไม่เคยเลี้ยงมาก่อน

การติดต่อกับครูโรงเรียนอื่น หมายถึง การที่ครูเกษตรที่ได้ติดต่อ สอบถาม แลกเปลี่ยนความรู้ทางด้านการประมง ในรอบ 1 ปี ที่ผ่านมา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

ระดับ	จำนวนครั้ง/เดือน
1. จำนวนความถี่ของการติดต่อกับครูโรงเรียนอื่นมาก	5 ครั้งขึ้นไป
2. จำนวนความถี่ของการติดต่อกับครูโรงเรียนอื่นปานกลาง	3-4 ครั้ง
3. จำนวนความถี่ของการติดต่อกับครูโรงเรียนอื่นน้อย	1-2 ครั้ง